

РЕЦЕНЗИЯ

на проф. д.ф.н. Диана Петрова Иванова от Катедрата по български език при Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“ на научните трудове, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност професор в Катедрата по славянско езикознание на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Славянски езици – Сравнителна граматика на славянските езици).

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД 38-520 от 20.07.2018 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ съм определена за член на научно жури относно осигуряване на процедура за заемане на академичната длъжност професор в Катедрата по славянско езикознание. В конкурса за професор, обявен в „Държавен вестник“, бр. 44 от 29.05.2018 г., участва един кандидат – доц. д-р Валентин Миланов Гешев. Представените материали по процедурата са в съответствие със ЗВО, ЗРАС в Република България, Правилника за прилагането му и Правилника на Софийския университет.

2. Кратки биографични данни за кандидата

Валентин Гешев е роден на 20.07.1956 г. в гр. София. През 1975 г. завършва Първа английска гимназия, а в 1982 г. специалността английска филология в СУ „Св. Климент Охридски“, след което работи като учител и хоноруван преподавател по английски език, а от 1983–1988 г. е докторант във Факултета по славянски филологии. От 1990 г. е асистент по сравнителна граматика на славянските езици, от 1999 г. е доцент. Води лекционни курсове по сравнителна граматика на славянските езици, по теоретична граматика на украинския език, историческа граматика на украинския език и славянска диалектология. Освен в Софийския университет В. Гешев е преподавал във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ (1999 – 2001) и в ШУ „Епископ Константин Преславски“ (2005-2006). През 1997/1998 г. е лектор по български език в Института за славистика във Варшавския университет. От 2007 г. до 2015 г. е ръководител на Катедрата по славянско езикознание във Факултета по славянски филологии.

3. Научна и научно-приложната дейност на кандидата

Във връзка с процедурата за професор кандидатът е представил общо 35 научни труда, от които една книга (547 с.), 33 статии, съавтор е със студия в учебно помагало. Спазено е изискването публикации да са в периода след доцентурата.

В книгата със заглавие „Следистория на българския език: български език на Балканите, спомени за българско минало, противоречиво и динамично настояще“, 2018

(547 с.) се разглежда многоаспектно въпросът за българския език и неговото място на Балканите в настоящия момент, с ракурс към миналото и проекции към бъдещето. Това е една от големите теми, която е в центъра на внимание не само на научната общност, но и на цялото общество, тема, свързана с българската история, култура, идентичност. Авторът представя резултатите от проучвания в широк географски и етнографски обхват, който включва места извън пределите на България, където е живяло и продължава да живее автохтонно население, запазило съзнание за българските си корени. Обяснима е причината, която насочва вниманието на В. Гешев към българските говори извън държавните ни граници (Сърбия, Косово, Република Македония, Албания, Гърция, Турция, Румъния, Украйна) и особено на тези от крайния югозапад, привлекли интереса на славистите още през втората половина на XIX в., който не стихва до днес (излишно е да споменаваме имената на десетките учени, проучвали тези говори и чиито приноси са известни в науката). Книгата няма характер на чисто етнографско или диалектоложко описание на посетените места, тъй като авторът си е поставил за задача да представи една по-широка, панорамна картина, в центъра на която е българското във всичките му прояви: етнография, фолклор, език, култура, историческа памет. И съвсем основателно използва комплексен подход при анализа на социалните, културните и лингвистичните факти.

Във въвеждащата първа глава на книгата си В. Гешев представя научния проект „Културно-историческо и езиково наследство на „съседна България“, при изпълнението на който са осъществени теренни проучвания (2009–2012 г.), направени са аудиовизуални записи на интервюта, събрани са фотографски и други материали, използвани са данни от архивни и литературни източници. След приключването на проекта те стават основа за анализ на последващи публикации и на други допълнителни разработки по сходни теми, включени в разглежданата тук книга. Данните показват, че извън пределите на страната ни, в пряко съседство или в отдалечени лингвистични острови, българският език функционира на диалектно равнище или като регионална книжовна норма на съвременния български книжовен език (СБКЕ). Проблематиката е изключително широка и многоаспектна, което предполага вътрешно обособяване на текста в отделни глави (11 на брой), като във всяка една от тях се разглежда пространно отделен въпрос, в тясна връзка с посочената в заглавието тема. Изследователският акцент пада главно върху състоянието на бълг. език в посетените селища на фона на културната среда, като се анализират протичащите в последните едно-две десетилетие процеси.

Често данните от самата езикова реалност отпращат и към аналогични състояния на българския език от изминалите столетия (XIX и XX в.), с които се прави съпоставка.

В част от изложението (гл. 2, 4.) се изхожда от съвременни теоретични постановки, които дават възможност за осмисляне на лингвистичните явления на фона на социолингвистични процеси, свързани с понятия като народностно съзнание, историческа памет, засяга се въпросът за политическите доктрини, довели до изкуствено създадени нови нации, езици и подменени истории чрез изопачаване на историческите факти. На основата на такъв подход, както посочва авторът, в средата на XX в. възниква доктрината македонизъм, който ражда и антибългаризма. В тази насока В. Гешев оспорва тезата на В. Фридман, който изключва от взаимовръзката език – държава – политика четвъртия компонент – историческата памет, значима съставка на народностното съзнание, което води до произволни и преднамерени интерпретации (с. 26).

Търсейки следите на българското по тези места, авторът използва комплексен подход при представянето на българските общности на Балканите чрез фолклора, езика, местните традиции и култура, като най-обширно, в 3 глави (IV, V и VI), той прави етнографско и лингвистично описание на с. Бобошица (в VI гл. добавя и описанието на с. Връбник). Интервютата с местните жители съдържат данни за изконно българско съзнание, познание за хилядолетното присъствие на българите в този край и за връзката им със средновековната българска държава, за тяхното отношение към България като за тяхна „стара татковина“. Те свидетелстват, че има мисъл и идея за бъдещето чрез поддържане на традициите и езика, за което говори и основаното в началото на XXI в. местно културно дружество „Кай нас“. В отделна част от IV глава е направен анализ на писмени документи на дружеството (писмото на бобощенци до българския екзарх Антим I, спомени на местни жители, ръкописен архив на дружеството и две краеведски книги от XXI). Ценни в лингвистично отношение са пресниманите и предадени чрез кирилска транскрипция българоезични текстове от ръкописния архив на дружеството със съответните пояснения на непознатите думи (3 тетрадки със записани фолклорни материали и уставът на дружеството). Авторът дава кратка характеристика на съвременното диалектно състояние чрез записи на носители на местния идиолект, констатира неговата еволюция в сравнение с документираното от А. Мазон през 30-те години на XX в. и отбелязва появата на койнеизация на местния говор.

От срещите и разговорите с местното мюсюлманско българоезично население в областите Гора и Жупа (в Югозападно Косово и част от Албания) авторът открива прояви на възраждане на българско съзнание и пробългарска национална ориентация.

Причините за това той обяснява със съзнанието за общото историческо минало и език. При анализа на наблюдаваните по тези места процеси за сравнение В. Гешев използва описанието на А. Селищев на диалектите в областта Полог (Полог и его българское население, 1929), за да препотвърди със съвременни данни тезата за българския им характер.

По повод на десетилетия поддържаната политика и практика за откъсване на книжовното дело на бележити дейци от българската културна и книжовноезикова история В. Гешев представя конкретни доказателства от българската възрожденска литература, част от която са и произведенията на книжовници от средата на XIX в. (50-те–60-те год.) Димитър Македонски, Партений Зографски, Константин Миладинов, Р. Жинзифов и др. Изборът на книжовници от този период е уместно избран, тъй като именно през третата четвърт на XIX в. протичат дискусиите за единен за всички българи книжовен език, а едновременно с това се извършват и конвергентните книжовноезикови процеси. Общобългарските езикови тенденции, отразени в техните творби, както и самоопределянето им като българи са най-силното доказателство за развенчаването на мита за паралелен македонски книжовен език през тази епоха. След лингвистичния анализ на техни текстове той заключава, че на всички равнища книжовният им език е част от общобългарските книжовноезикови процеси и по никакви критерии не могат да бъдат предистория на създадената през 1944 г. книжовна норма в Република Македония. Още повече, има писмени свидетелства, където самите автори се идентифицират като българи от областта Македония (по тези въпроси има обширна научна литература).

С анализ на ритъма на поезията на Райко Жинзифов (гл. VIII) В. Гешев добавя нови щрихи към тезата за единството на българския език в миналото и днес, доказана в изследвания върху творчеството на възрожденските книжовници от македонската област, които следват актуалните за съответния период книжовноезикови модели, приели са старобългарските класически образци и етимологичния правопис (най-последователно в Пловдивската книжовна школа). Авторът правилно интерпретира възгледите на Партений Зографски за единен общ книжовен език за всички българи с участието на трите главни наречия: мизийско, тракийско и македонско – теза, която е в основата на концепцията за полидиалектна основа на книжовния език и която възприема и реализира в творчеството си Р. Жинзифов. Чрез конкретни примери В. Гешев доказва, че идеите на двамата книжовници не ги откъсват, нито ги противопоставят на общобългарските тенденции и принципите на изграждане на БКЕ (това се отнася и за другите разглеждани книжовници, представители на българските а-говори), за разлика

от „строителите“ на новопоявилия се през 1944 г. т.нар. македонски книжовен език, създаден на основата на същите говори, но с подобрани най-отдалечени от българския книжовен език черти. По безспорен начин е доказана близостта на лингвистичните особености в анализиранияте текстове на Р. Жинзифов и на другите автори от XIX в. със СБКЕ и тяхната отдалеченост от изкуствено създадената македонска книжовна норма.

Неведнъж, при изясняване на същността на определени явления, авторът се спира на антибългаризма като идеологически стереотип и като официална, институционализирана доктрина. От преките контакти с граждани на Р Македония, запазили българското си национално съзнание, авторът идва до заключението, че въпреки провежданата цяло столетие политика на антибългаризъм тя не е напълно осъществена и все повече хора открито заявяват своя български произход.

Отделно е разгледан и въпросът за двете регионални норми (на официалния македонски книжовен език и на българския банатски книжовен език) в съвременен план на основата на публикации на граждани на Македония и на Румъния с българско национално съзнание. В тях авторът открива процес на хибридизация и стремеж към приближаване до нормите на СБКЕ, с което техните носители изразяват своята принадлежност към българската нация (IX гл.).

Във връзка с въпроса за регионалните варианти на БКЕ В. наред с македонския и банатския включва и по-малко обсъждани, но реално съществуващи варианти, които В. Гешев нарича алократични (разнодържавни) (функционирането на даден език на съответната етническа общност в друга държава) и като пример посочва алократичния вариант на БКЕ в Украйна по времето на Лениновите декрети за езикова политика на малцинствените общности.

Наред с особености на лингвистично равнище (фонетика лексика, морфосинтаксис) в общуването с българи от различни географски райони открива и интересни проявления на речевия етикет. За характеристиката на това явление той използва също термина *алократичен вариант*, като го прилага при речевия етикет на българите в Албания, запазил по-старинни форми (*со здравйе, сполайти*) от тези в България, а и сред българоезичното население в Р Македония и Гърция. В тези примери на съхранени архаични езикови формули за поздрав, заменени с нови в България и в останалите алократични българоезични общности, авторът открива извървените етапи в езиковото развитие при вторите и съхраненото старинно състояние у българите в Албания, което не отменя историческата връзка между тях.

Последните две глави на настоящата книга (Гл. X и XI) са посветени на актуалното състояние на българския език на родна почва, на новите езикови тенденции, които будят тревога с негативните си прояви в публичната реч, в медиите и в ежедневно общуване (колоквиализация, negliжиране на книжовните норми, употреба на чуждици и т.н.). Изтъква се дефицитът на езикова култура в обществените среди, вкл. и в образованието, чието преодоляване е належащо – чрез държавна политика и лична отговорност към езика. Авторът предлага модел, който да е близък до традиционната българска езикова практика на грижа към езика и запазване на неговото достойнство.

Представените за оценка статии и студии отразяват многоаспектната научноизследователска дейност на Г. Гешев, който еднакво успешно работи в диахронната и съвременната лингвистика. В публикациите се открояват няколко тематични области, към които авторът проявява интерес. Едната група статии е посветена на праславяните – на тяхната прародина и произход, на устройството и езика на предписменото нехристиянизирано общество. На основата на анализ на стб. текстове авторът прави важни изводи относно съвременните български причастни конструкции, които по типология съвпадат с праславянските и старобългарските. В друга група публикации той разглежда падежните значения и употреби в различни периоди от книжовноезиковия развой, като определя техния тип – среднобългарските падежни значения и употреби от XIV в. са с общославянски характер, а за падежната система на ранния НБКЕ авторът въвежда понятието *новобалкански тип*. Към научните приноси на кандидата трябва да се отбележат и изследванията му върху взаимовръзките на българския език със съседни езици, както и характеристиката и открояването на някои славянски и балкански черти в българския език.

В. Гешев има богат опит като университетски преподавател – разработил е и води лекционни курсове по сравнителна граматика на славянските езици, по теоретична граматика на украинския език, историческа граматика на украинския език, славянска диалектология. Преподавал е и в курсове за усвояване на чужди езици (английски и украински). Участвал е в съставянето на учебното пособие *История на славянските езици (очерци с текстове)*. Том I. *Западни славяни*, 2000 със студията си *Езикът на славяните при появата им на историческата сцена*, с. 21–39. Статията е приносна с оглед на изясняването на някои дискуссионни въпроси, като авторът със съответните аргументи подкрепя две тези, които смята за по-достоверни: първо, че във фонетично отношение праславянският език преди V в. не се е различавал от балтийските езици; и

второ, че съществуващите разлики между днешните славянски езици са придобити по-късно върху историческите им територии.

В научноизследователската дейност на В. Гешев се включва и участието му в проекти. Под негово ръководство са осъществени 5 научни проекта (един национален – към ФНИ и 4 към ФСФ). Всички те приключват успешно, като резултатите са представени на научни форуми в България и в чужбина. През разглеждания период В. Гешев е участвал в десетки научни конференции. Публикациите му са познати и цитирани в научни трудове на български и чуждестранни учени, както се вижда от приложеното в документите по конкурса уверение: 12 цитирани негови публикации в списания с импакт фактор и 8 в индексирани списания. Към преподавателския актив и ангажираност в подготовката на студенти и на млади учени трябва да посочим и успешно защитилите му петима докторанти и дипломанти.

В резултат на анализа можем да отбележим, че кандидатът е представил достатъчно на брой научни трудове, публикувани след придобиване на акад. длъжност доцент. В работите му са налице научни и научно-приложни приноси, получили национално и международно признание, и са публикувани в авторитетни списания и научни сборници.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Постигнатите от автора резултати в научноизследователската и учебната дейност съответстват на специфичните изисквания на Правилника на СУ за приложение на ЗРАСРБ, а публикациите показват характеризират доц. д-р В. Гешев като специалист с необходимата професионална компетентност в научната област по конкурса. След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове и след направения анализ на тяхната значимост и съдържащите се в тях научни и научно-приложни приноси, намирам за основателно да дам своята положителна оценка и да гласувам за изготвяне на предложение от Научното жури до Факултетния съвет на факултета по Славянски филологии за избора на доц. д-р Валентин Миланов Гешев на академичната длъжност ‘професор’ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ по област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. Филология (Славянски езици – Сравнителна граматика на славянските езици).

9.11.2018

проф. д.ф.н. Диана Иванова